

Aleksandra Flegel
Uniwersytet Wrocławski
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
ORCID: 0000-0002-4288-8752

Powstanie nowych pól eksploatacji utworów i ich wpływ na treść umów prawnoautorskich w perspektywie prawnoporównawczej

New fields of exploitation of works and their impact
on the content of copyrights' contracts in a comparative law perspective

Streszczenie

Niniejszy artykuł ma na celu wskazanie konieczności zmian ustawy prawnoautorskiej pod kątem dopuszczalności zawierania umów prawnoautorskich na polach eksploatacji nieznanych w chwili zawierania umowy. Na początku zostanie podjęta próba zdefiniowania nowych pól eksploatacji. Następnie zostaną wskazane sposoby dostosowywania umów prawnoautorskich w związku z pojawieniem się nowych pól eksploatacji. W dalszej części zostanie zaprezentowane zestawienie międzynarodowych regulacji dotyczących zawierania umów prawnoautorskich na polach eksploatacji nieznanych w chwili zawierania umowy. Zostaną przedstawione zarówno systemy pozwalające na rozszerzenie zakresu umowy na pola eksploatacji nieznanne w chwili jej zawierania, a także te, które tego zabraniają.

Słowa kluczowe

nowe pola eksploatacji, prawa autorskie

Abstract

This article aims to indicate the need to amend the copyright law in terms of the admissibility of concluding copyright contracts in the fields of exploitation unknown at the time of concluding the contract. At the beginning, an attempt will be made to define new fields of exploitation. Then, ways of adjusting copyright agreements will be indicated in connection with the emergence of new fields of exploitation. A list of international regulations regarding the conclusion of copyright contracts in the fields of exploitation unknown at the time of concluding the contract will be presented later. Both systems enabling the extension of the scope of the contract to the fields of exploitation unknown at the time of its conclusion, as well as those that prohibit it, will be presented.

Keywords

new fields of exploitation, copyrights

1. Wprowadzenie

Dynamicznie rozwijająca się technologia wiąże się z powstawaniem nowych pól eksploatacji utworów, co w konsekwencji prowadzi do pytania, w jaki sposób do tych zmian powinno się dostosowywać umowy prawnoautorskie. Czy można dopuścić mechanizm automatycznego rozszerzenia zakresu umowy prawnoautorskiej na nowe, nieznane w chwili jej zawierania pola eksploatacji czy też taka opcja powinna być całkowicie wykluczona?

Systemy prawne możemy podzielić na te, które dopuszczają rozszerzenie zakresu umowy na pola eksploatacji nieznane w chwili jej zawarcia, oraz te, które tego zabraniają. Najbardziej liberalne podejście prezentuje ustawodawca amerykański, dopuszczający wprowadzanie do umów klauzul *future media*, które umożliwiają korzystanie z utworu na nowych polach eksploatacji, jeżeli takowe się pojawią¹. Po drugiej stronie stoją ustawodawstwa zakazujące zawierania umów prawnoautorskich, w których dopuszczona byłaby możliwość, aby objąć ich zakresem także nowe pola eksploatacji. Można domniemywać, jakie cele przyświecały ustawodawcy we wprowadzeniu ograniczeń w odniesieniu do zawierania umów prawnoautorskich na polach eksploatacji nieznanymi w chwili zawierania umowy. Ich podstawowym celem jest konieczność ochrony strony słabszej, a mianowicie twórcy. Ze zrozumiałych względów nie jest bowiem możliwe oszacowanie wartości „nieznanego” w momencie zawierania umowy pola, skoro nie wiadomo nawet, czy do jego wykształcenia w ogóle w przyszłości dojdzie, a jeśli nawet tak się stanie, to trudno przecież zakładać jego wartość rynkową. Ocena omawianego zakazu nie powinna być jednak jednostronna, tj. dokonywana wyłącznie z punktu widzenia interesów twórcy. Trzeba odnotować bowiem również i jego negatywne konsekwencje².

Niniejszy artykuł ma na celu wskazanie konieczności zmian ustawy prawnoautorskiej pod kątem dopuszczalności zawierania umów prawnoautorskich na polach eksploatacji nieznanymi w chwili zawierania umowy. Na początku zostanie podjęta próba zdefiniowania nowych pól eksploatacji. Następnie zostaną wskazane sposoby dostosowywania umów prawnoautorskich w związku z pojawieniem się nowych pól eksploatacji. W dalszej części zostanie zaprezentowane zestawienie międzynarodowych regulacji dotyczących zawierania umów prawnoautorskich na polach eksploatacji nieznanymi w chwili zawierania umowy. Zostaną przedstawione zarówno systemy pozwalające na rozszerzenie zakresu umowy na pola eksploatacji nieznane w chwili jej zawierania, a także te, które tego zabraniają.

¹ P. Ślęzak, *Umowy w zakresie współczesnych sztuk wizualnych*, Warszawa 2012.

² B. Giesen, *Umowa licencyjna w prawie autorskim. Struktura i charakter prawny*, Warszawa 2013.

2. Nowe pola eksploatacji

Problematyka definiowania, określania i wyodrębniania pól eksploatacji jest nierozdzielnie związana z umowami prawnoautorskimi oraz ustalaniem wynagrodzenia dla twórcy. Ze stosowaniem przepisów regulujących obrót utworami w związku z występowaniem pól eksploatacji oraz wynagradzaniem twórców wiąże się kilka problemowych zagadnień. Przede wszystkim konieczna jest odpowiedź na pytanie, w jaki sposób należy definiować nowe pola eksploatacji oraz jak prawidłowo wynagradzać w tym zakresie twórców.

Zgodnie z art. 41 ust. 2 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (dalej: pr. aut.) umowa o przeniesienie autorskich praw majątkowych lub umowa o korzystanie z utworu, zwana dalej „licencją”, obejmuje pola eksploatacji wyraźnie w niej wymienione. Literalnie odczytując brzmienie powyższego przepisu, należałoby zatem uznać, że umowy prawnoautorskie powinny wyraźnie wymieniać wszystkie pola eksploatacji, na których dany utwór, będący przedmiotem umowy, będzie wykorzystywany. Taka regulacja jest zrozumiała zwłaszcza z perspektywy twórcy, czyli strony słabszej stosunku umownego. Zabezpiecza go bowiem przed nadużyciami ze strony nabywcy praw autorskich przede wszystkim przed nieuprawnionym wykorzystaniem zakupionych praw. Przykładowo pisarz, który wyraził zgodę na publikację swojej książki w formie tradycyjnej, niekoniecznie musi automatycznie godzić się na stworzenie e-booka czy audiobooka. W takiej sytuacji będą to nowe pola eksploatacji, które powinny być wymienione w nowej umowie bądź w treści stosownego aneksu i w związku z tym też odpowiednio wynagrodzone. Znaczące jest przede wszystkim to, że prawo polskie nie pozwala na zawieranie umów na przyszłych polach eksploatacji.

Istnienie tego obowiązku jest obecnie kwestionowane w coraz szerszym zakresie, zwłaszcza w sytuacjach, gdy w świetle okoliczności zawarcia umowy i jej celu nie ulega wątpliwości, jaki był zgodny zamiar stron, a strony potwierdzają wspólną intencję co do zakresu licencji czy przeniesienia prawa. W tej sytuacji podważa się bezwzględność wymogu z art. 41 ust. 2 pr. aut.³ Kolejną kwestią jest powstawanie zupełnie nowych pól eksploatacji, nieznanych w chwili zawierania umowy. Za E. Traple należy wskazać, że szereg poważniejszych trudności wywołuje stosowanie art. 41 ust. 4 pr. aut., który wyłącza z obrotu umowy dotyczące pól eksploatacji nieznanych w chwili ich zawierania. Tego rodzaju reguła przyjęta jest w zasadzie w większości ustaw europejskich. Istotna wątpliwość, na jaką tu natrafiamy, dotyczy określenia tego, co oznacza pole nieznanne w chwili zawierania umowy. Powstaje bowiem pytanie, dla kogo określony sposób eksploatacji ma być nieznanym i czy chodzi wyłącznie o nieznaną danego sposobu ko-

³ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, rozdz. 2 pkt 7, Warszawa 2017.

rzystania pod względem technicznym, czy także o nieznaną ekonomicznego znaczenia określonego pola eksploatacji⁴.

Jednym z podstawowych problemów jest ustalenie, co jest „nowym polem eksploatacji” w stosunku do pól znanych i istniejących w dniu podpisania umowy. Jest to istotne przede wszystkim ze względu na funkcje, jakie spełniają pola eksploatacji w obrocie prawami autorskimi. Podstawową funkcją pól eksploatacji jest konkretyzacja zakresu praw majątkowych⁵. Dzięki nim możemy uświadomić sobie, czym tak naprawdę są prawa majątkowe i określić, czym chcemy handlować. Konstrukcja pól eksploatacji została wprowadzona po to, by można było dookreślić przedmiot świadczenia. Jednocześnie pola eksploatacji wyznaczają granicę przeniesienia prawa. Przenosimy bowiem prawo do rozporządzania utworem na danym polu eksploatacji. Jeśli więc ktoś nabędzie prawo rozporządzania utworem na polu eksploatacji, jakim jest wyświetlanie, to może on wprawdzie robić wszystko, co mieści się pod pojęciem prawa do rozporządzania utworem, ale tylko w odniesieniu do tego jednego pola eksploatacji⁶.

Polski ustawodawca, wyodrębniając nowe pole eksploatacji, dążył do dostosowania prawa polskiego do traktatu WIPO o prawach autorskich oraz do dyrektywy 2001/29⁷.

Według P. Ślęzaka nowość pola należy rozpatrywać w aspekcie obiektywnym, bowiem nawet specjaliści w danej dziedzinie techniki w chwili zawierania umowy nie są w stanie przewidzieć pojawienia się konkretnych możliwości technicznych. Aspekt obiektywny polega na odwołaniu się do wiedzy z danej dziedziny nauk technicznych. Niemiecki Sąd Najwyższy (Bundesgerichtshof) w dotychczasowym orzecznictwie rozstrzygał kwestię nowości pola eksploatacji w oparciu o trzy kryteria: (1) nowe pole eksploatacji nie sprowadza się dodatkowo do aspektu ekonomicznego i obejmuje tym samym nowe rynki; (2) nowe pole eksploatacji nie jest wyłącznie wynikiem postępu technicznego. Z punktu widzenia końcowego odbiorcy utworu powinno ono „powodować odczuwalną zmianę”; (3) nowe pole eksploatacji oznacza sposób eksploatacji wyraźnie odmienny od dotychczas znanych sposobów⁸. E. Traple znajomość odnosi do panującej w „środowiskach twórczych” świadomości gospodarczego znaczenia nowego pola eks-

⁴ E. Traple, *Umowy o eksploatację utworów w prawie polskim*, rozdz. 2, pkt 1.3, Warszawa 2010.

⁵ P. Ślęzak, *Pola eksploatacji utworów audiowizualnych*, Bydgoszcz-Katowice 2006, s. 29.

⁶ K. Gliściński, *Wyodrębnianie się nowych pól eksploatacji i ich wpływ na obrót prawami do utworów*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przegląd Prawa Własności Intelktualnej” 2010, nr 3, s. 45-60.

⁷ Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 V 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym, (Dz. Urz. WE L 167/10 z 22.6.2001).

⁸ K. Chałubińska-Jentkiewicz, M. Karpiuk, *Prawo nowych technologii. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2015, część III, rozdz. 5 pkt 12 (LEX).

ploatacji dla przyszłych korzyści⁹. Podobne rozumowanie występuje w orzeczeniach sądów amerykańskich¹⁰. Do kryterium znajomości przez „zorientowanego konsumenta”¹¹ odwołuje się A. Michalak¹². Zaleca on odwoływanie się przez analogię do prawa znaków towarowych. Natomiast według K. Gliścińskiego kryterium znajomości powinno być odnoszone do konkretnego środowiska (aspekt podmiotowy i terytorialny), za czym zdecydowanie przemawia zasada ochrony twórców¹³.

Przy takiej niepewności co do prawidłowości wyboru kryteriów, które pozwolą na jednoznaczne określenie nowego pola eksploatacji, istnieje niebezpieczeństwo, że za nowe pole eksploatacji zostanie uznane pole eksploatacji już istniejące albo objęte umową, co może doprowadzić nawet do podwójnego wynagrodzenia twórcy. Dotyczy to zwłaszcza takich sytuacji, gdy pojawia się pewna modyfikacja techniczna znanych już sposobów korzystania i trzeba podjąć decyzję, czy postanowienia wcześniej zawartych umów objęły swoim zakresem i tę modyfikację, czy też konieczne będzie zawarcie nowej umowy o korzystanie. Zasadnicze trudności kwalifikacyjne pojawiły się ostatnio zwłaszcza w odniesieniu do korzystania w Internecie z utworów w postaci elektronicznego zapisu oraz w odniesieniu do radiofonii i telewizji interaktywnej. Dochodzi także coraz częściej do konwergencji wykorzystywania poszczególnych mediów, co powoduje, że występują kłopoty kwalifikacji odnośnego użytku (np. przekaz programów radiowych i telewizyjnych w Internecie, przekaz utworów filmowych w telefonie komórkowym)¹⁴. Przemiany w tym zakresie widać szczególnie m.in. przy analizie zmieniającego się ustawodawstwa unijnego¹⁵.

Dla zdefiniowania cechy „odrębności” danego pola eksploatacji wysunięto dodatkowy punkt odniesienia mający decydować o odrębności danego sposobu korzystania, a mianowicie odrębne ekonomiczne znaczenie poszczególnego rodzaju eksploatacji¹⁶. Wyrazem takiego podejścia do wyodrębniania pól eksploatacji jest rozwiązanie przyjęte w art. 23(1) pr. aut., dodanym w wyniku nowelizacji ustawą z dnia 1 kwietnia 2004 r. Zgodnie z tym

⁹ E. Traple, [w:] J. Barta (red.), *System Prawa Prywatnego, tom 13. Prawo autorskie*, Warszawa 2017, Legalis, s. 150.

¹⁰ *Bartisch v. Metro-Goldwynmayer*, United States Court of Appeals Second Circuit – 391 F. 2d 150: „during 1930 the futures possibilities of television were recognized by knowledgeable people in the entertainment and motion pictures industries”.

¹¹ Konstrukcja wypracowana w orzecznictwie ETS, m.in. sprawa C342/97.

¹² A. Michalak, *Nowe pola eksploatacji utworu muzycznego w telefonii komórkowej na przykładzie dzwoneków telefonicznych*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2007, nr 3, s. 29.

¹³ K. Gliściński, *op. cit.*, s. 45-60.

¹⁴ J. Barta (red.), *op. cit.*

¹⁵ O ile samo pojęcie pola eksploatacji nie jest przedmiotem harmonizacji w prawie Unii, to potrzebę zmian regulacji w związku z rozwojem nowych technologii dostrzega ustawodawca unijny, np. wprowadzając dyrektywę PE i Rady (UE) 2019/790 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym oraz zmiany dyrektyw 96/9/WE i 2001/29/WE.

¹⁶ J. Barta (red.), *op. cit.*

przepisem nie wymaga zezwolenia twórcy przejściowe lub incydentalne zwielokrotnianie utworów, niemające samodzielnego znaczenia gospodarczego, a stanowiące integralną i podstawową część procesu technologicznego oraz mające na celu wyłącznie umożliwienie przekazu utworu w systemie teleinformatycznym pomiędzy osobami trzecimi przez pośrednika lub mające na celu umożliwienie zgodnego z prawem korzystania z utworu. Przepis ten wprowadzony został w ślad za dyrektywą 2001/29/WE¹⁷.

3. Umowy prawnoautorskie

Powstawanie nowych pól eksploatacji nierozzerwanie wiąże się z już istniejącymi, zawartymi umowami prawnoautorskimi. Można postawić tezę, że gdyby takie umowy posiadały mechanizmy dostosowujące, pozwalające na zmianę kształtu umowy w sposób odpowiadający nowemu polu eksploatacji, byłoby to rozwiązanie korzystne dla obu stron umowy, znacznie usprawniające ewentualne negocjacje w przypadku pojawienia się nowych pól eksploatacji. Takie klauzule powinny być skonstruowane w taki sposób, aby pozwolić każdej ze stron na korzystanie z nich w sposób dobrowolny. Konieczna przede wszystkim byłaby sprawna identyfikacja, czy dane pole eksploatacji jest rzeczywiście nowe i czy nie jest już objęte umową – w dalszej kolejności powinno nastąpić dostosowanie aktualnej treści umowy do zmian spowodowanych powstaniem nowych pól eksploatacji. Owo dostosowanie może polegać m.in. na zmianach w zakresie obowiązków umownych każdej ze stron czy też na wprowadzeniu odmiennych regulacji dotyczących wynagrodzenia za korzystanie z utworu na nowym polu eksploatacji.

Obecnie polska ustawa prawnoautorska nie posiada gotowych rozwiązań, które strony mogłyby zastosować w razie powstania nowego pola eksploatacji. Poniżej, dla zobrazowania wpływu aktualnych regulacji na praktykę, zostaną przedstawione rozwiązania dotyczące konieczności zmiany wynagrodzenia twórcy w przypadku pojawienia się nowych pól eksploatacji, a następnie zagadnienie klauzul zobowiązujących do przeniesienia praw autorskich w razie powstania nowych pól eksploatacji.

3.1. Zmiana wynagradzania twórcy

Rozpowszechnianie utworu na nowym polu eksploatacji jest źródłem dodatkowego wynagrodzenia dla twórcy, należnego z tytułu eksploatacji utworu w nowy sposób. W takim przypadku konieczne staje się zawarcie z twórcą kolejnej umowy, obejmującej nowe, nieznane w momencie zawierania umowy, pola eksploatacji. Autorskie prawa ma-

¹⁷ *Ibidem.*

jątkowe do utworu na nowych polach eksploatacji powstają bowiem z mocy prawa na rzecz pierwotnego podmiotu praw autorskich, czyli na rzecz twórcy¹⁸.

Art. 45 pr. aut. stanowi, że w przypadku braku odmiennych postanowień umownych, twórca przysługuje odrębne wynagrodzenie za korzystanie z utworu na każdym odrębnym polu eksploatacji. W piśmiennictwie prawniczym komentowany przepis jest ujmowany jako reguła interpretacyjna albo norma, która uzupełnia treść stosunku prawnego w wypadku, gdy strony nie uregulowały tej kwestii w sposób odmienny. Treść art. 45 pr. aut. (m.in. brak sformułowania: „w razie wątpliwości poczytuje się...”) świadczy o trafności drugiego z wymienionych poglądów. Z punktu widzenia praktycznego powyższa różnica poglądów nie ma poważniejszego znaczenia. Także przeciwnicy uznania art. 45 za dyrektywę interpretacyjną przyjmują, że przepis ten znajduje zastosowanie dopiero wówczas, gdy interpretacja umowy przy użyciu narzędzi określonych w art. 65 k.c. nie przyniesie rezultatu w postaci stwierdzenia, których pól eksploatacji dotyczyło wynagrodzenie zastrzeżone na rzecz twórcy¹⁹.

W obrocie pojawiła się praktyka, polegająca na wprowadzeniu do umów prawno-autorskich klauzuli, mocą której, w przypadku pojawienia się po zawarciu umowy nowego pola eksploatacji, twórca zobowiązuje się do przeniesienia autorskich praw majątkowych lub udzielenia licencji na tym polu w ramach uzgodnionego wynagrodzenia²⁰. T. Targosz²¹ trafnie kwalifikuje taką i podobne klauzule jako próbę obejścia ustawy, dotkniętą sankcją nieważności. Zbliżone stanowisko zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 8 listopada 2000 r., V CKN 693/00, wypowiadając na gruncie przepisów ustawy z 1952 r. (w której nie było odpowiednika art. 41 ust. 4) tezę: „Zrzeczenie się, w ramach umowy odpłatnej, uprawnień, których wartość jest niemożliwa do oszacowania nawet w przybliżeniu, należy uznać za sprzeczne z dobrymi obyczajami. Obyczaje te wymagają bowiem, aby autor, przenosząc autorskie prawa majątkowe, uzyskał w zamian stosowne świadczenie ze strony kontrahenta. Uzyskanie takiego świadczenia jest wysoce wątpliwe, gdy chodzi o nieznaną w chwili zawierania umowy pola eksploatacji dzieła (możliwość przeniesienia na nośniki jeszcze nie istniejące)”.

O ile prawo unijne nie harmonizuje kwestii związanych z polami eksploatacji, to już w zakresie wynagradzania twórców można wskazać na dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/790, która w art. 20 wprowadza zasadę mającą na celu

¹⁸ E. Ferenc-Szydełko (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2016.

¹⁹ R. Markiewicz, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, [w:] R. Markiewicz (red.), *Ustawy autorskie. Komentarze. Tom I*, Warszawa 2021.

²⁰ W. Machała *Nieważność umów odnoszących się do przyszłych pól eksploatacji*, [w:] M. Boratyńska (red.), *Ochrona strony słabszej stosunku prawnego*, Warszawa 2016.

²¹ T. Targosz, K. Włodarska-Dziurzyńska, *Umowy przenoszące autorskie prawa majątkowe*, Warszawa 2010.

stworzenie mechanizmu pozwalającego na dostosowanie umów. Przepis ten zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia, aby – w przypadku braku obowiązujących uzgodnień zbiorowych – twórcy i wykonawcy lub ich przedstawiciele mieli prawo zażądać dodatkowego, odpowiedniego i godziwego wynagrodzenia od strony, z którą zawarli umowę o eksploatację praw, lub następców prawnych tej strony, jeżeli pierwotnie uzgodnione wynagrodzenie okazuje się być niewspółmiernie niskie w porównaniu do wszystkich późniejszych odnośnych przychodów uzyskiwanych z eksploatacji utworów lub wykonań²².

3.2. Klauzule o przeniesieniu praw autorskich na nowych polach eksploatacji

Analizując charakter klauzul zobowiązujących twórcę do przeniesienia w przyszłości autorskich praw majątkowych na nowych polach eksploatacji, można je interpretować jako umowę przedwstępną ze względu na treść art. art. 389 § 1 k.c., który definiuje umowę przedwstępną jako umowę, przez którą jedna ze stron lub obie zobowiązują się do zawarcia oznaczonej umowy²³ lub jako klauzulę zobowiązującą twórcę do przeniesienia na nabywcę praw do korzystania z utworu na nowym polu eksploatacji po jego powstaniu²⁴. Należy przy tym mieć na uwadze, że takie klauzule mogą zostać uznane za nieważne na podstawie art. 58 § 1 k.c. jako mające na celu obejście ustawy²⁵.

W przepisach zawarty został jeden praktyczny wyjątek od wskazanej zasady zakazu obejmowania czynnością prawną pól eksploatacji nieznanymi w chwili zawarcia umowy: jeśli utwór został wykorzystany do utworu audiowizualnego lub wchodzi w skład utworu zbiorowego, po powstaniu nowych sposobów eksploatacji utworów twórca nie może bez ważnego powodu odmówić udzielenia zezwolenia na korzystanie z tego utworu w ramach utworu audiowizualnego lub utworu zbiorowego na polach eksploatacji nieznanymi w chwili zawarcia umowy (art. 41 ust. 5 pr. aut.). Nie oznacza to, że nabywca autorskich praw majątkowych do utworu nie musi uzyskać zgody od twórcy. Jednak twórca będzie mógł odmówić udzielenia takiej zgody tylko z ważnego powodu. W przepisach nie został wskazany taki „ważny powód”. Można założyć, że powinien on być związany z nowym polem eksploatacji. Jako przykład można wskazać nową formę zapisu utworu, która zubaża jego wartość artystyczną²⁶.

²² Por. art. 20 dyrektywy PE i Rady (UE) 2019/790 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym oraz zmiany dyrektyw 96/9/WE i 2001/29/WE.

²³ Zob. E. Traple, *Umowy o eksploatację...*

²⁴ A. Michalak (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2019.

²⁵ M. Barański, *Zobowiązanie do przeniesienia autorskich praw majątkowych w zakresie nowych pól eksploatacji*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2014, nr 10, s. 25-30.

²⁶ A. Michalak (red.), *Ustawa o prawie autorskim...*

4. Rozwiązania międzynarodowe

W różnych systemach prawnoautorskich można wyróżnić odmienne podejścia do zezwalania na przenoszenie praw na polach eksploatacji nieznanymi w chwili zawierania umowy. Przykładowo, żadnych ograniczeń w tym zakresie nie wprowadzają Stany Zjednoczone, ale także Wielka Brytania²⁷ czy Irlandia²⁸. Natomiast ustawodawstwa w Hiszpanii²⁹ czy w Belgii przyjmują zupełnie odmienne, bardziej restrykcyjne podejście. W dalszej części artykułu przeanalizowane zostaną regulacje amerykańskie, niemieckie, a także zostaną opisane rozwiązania belgijskie.

Ustawodawstwo amerykańskie zostało wybrane jako przykład rozwiązań z zakresu *common law*, natomiast prawo niemieckie zostało wybrane z uwagi na podobieństwo niemieckiego systemu ochrony praw autorskich do polskiego, co pozwala na przeanalizowanie zasadności zastosowania podobnych rozwiązań w systemie polskim. Przykład belgijski został wybrany dla przedstawienia podobieństwa do regulacji polskiej.

4.1. Ustawodawstwa zezwalające na przenoszenie praw na nowych polach eksploatacji

Amerykańskie ustawodawstwo właściwie nie ogranicza możliwości przenoszenia praw autorskich. Wobec tego, dla opisanego w pełni problematyki przeniesienia praw autorskich na nieznanymi polach eksploatacji, należy przeanalizować dwie sytuacje: kiedy twórca przenosi całość praw autorskich na nabywcę oraz kiedy przeniesienie dotyczy jedynie określonych praw wyłącznych.

W przypadku pełnego przeniesienia praw autorskich właściwie nie ma wątpliwości, że wszystkie prawa wyłączne przechodzą na nabywcę niezależnie od tego, czy dotyczą one znanych, czy nieznanymi sposobów korzystania z utworu. Zatem jeśli autor przekaże swoje prawa autorskie w całości innemu podmiotowi, nabywca uzyska pełnię praw do korzystania z utworu na wszystkich polach eksploatacji, także tych powstałych w przyszłości.

Natomiast mniej jednoznaczna jest kwestia przeniesienia praw autorskich na nieznanymi dotychczas polach eksploatacji w przypadku przeniesienia lub udzielenia licencji tylko na określone prawa wyłączne. W takiej sytuacji prawo autorskie Stanów Zjedno-

²⁷ Copyright, Designs and Patents Act, 1988, c.48, §§ 90, 91 (U.K.), <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/data.pdf> [dostęp: 28.11.2020].

²⁸ Copyright and Related Rights Act 2008 §§ 120, 121 (Act No. 28/2000) (Ir.), <http://www.irishstatutebook.ie/pdf/2000/en.act.2000.0028.pdf> [dostęp: 28.11.2020].

²⁹ Intellectual Property Law art. 43(5) (B.O.E. 1996, 97) (Spain), translated in Spain: Royal Legislative Decree 1/1996 of April 12 Approving the Revised Law on Intellectual Property, Regularizing, Clarifying and Harmonizing the Applicable Statutory Provisions, World Intellectual Property Organization, <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=1358> [dostęp: 27.01.2021].

czonych co prawda nie nakłada na autora żadnych ograniczeń dotyczących przeniesienia praw do przyszłych zastosowań, jednak należy podkreślić, że prawa te mogą zostać przeniesione tylko wtedy, jeśli będzie to wyraźnie wyrażone poprzez wolę umawiających się stron³⁰. Problematiczne są zatem sytuacje, gdy wola stron nie została dostatecznie jasno wyrażona. Na tym polu pojawia się wiele orzeczeń, w których definiowana jest kwestia wyrażenia woli stron³¹.

Na przeniesienie praw autorskich na nowych polach eksploatacji zezwala także brytyjska ustawa prawnoautorska. Zgodnie z art. 91 ww. ustawy jeżeli na mocy umowy zawartej w stosunku do przyszłych praw autorskich (*future copyright*) i podpisanej przez potencjalnego właściciela praw autorskich (*prospective owner*) lub w jego imieniu potencjalny właściciel domaga się przeniesienia przyszłych praw autorskich (w całości lub w części) na inną osobę, to wówczas, w związku z pojawieniem się nowych praw autorskich³², nabywca praw lub inna osoba występująca w jego imieniu będzie mogła żądać przeniesienia tych praw autorskich na swoją rzecz od wszystkich innych osób. „Przyszłe prawa autorskie” oznaczają prawa autorskie, które pojawią się lub mogą powstać w odniesieniu do przyszłego utworu lub klasy dzieł lub w związku z przyszłym wydarzeniem; natomiast poprzez „potencjalnego właściciela” należy rozumieć osobę, której przysługują potencjalne prawa autorskie na mocy danej umowy – jest ona stroną pierwotnej umowy przeniesienia praw autorskich. Licencja udzielona przez potencjalnego właściciela praw autorskich jest wiążąca dla każdego następcy prawnego twórcy (a wyjątki w tym zakresie określa ustawa).

4.2. Pozostałe ustawodawstwa

Przed reformą w 2008 r. niemiecka ustawa o prawie autorskim (Urheberrechtsgesetz – UrhG) wyraźnie zabraniała przenoszenia praw autorskich na nieznanymi w chwili zawierania umowy polach eksploatacji. Zgodnie z treścią art. 31 (4) UrhG „przyznanie prawa do korzystania na nieznanymi polach eksploatacji oraz wszelkie zobowiązania z tego tytułu nie wywołują skutków prawnych”³³.

W 2008 r. reforma prawa autorskiego wprowadziła zupełnie odmienny od dotychczasowego sposób przenoszenia praw autorskich na nowych polach eksploatacji. Uchy-

³⁰ K. Darling, *Contracting About the Future: Copyright and New Media*, “Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property” 2012, vol. 10, issue 485, <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njtip/vol10/iss7/3> [dostęp: 31.01.2021].

³¹ Tak m.in. sprawy: *Bartsch v. Metro-Goldwyn-Mayer, Inc., Inc.* – 391 F.2d 150 (2d Cir. 1968); *Boosey & Hawkes Music Publishers v. Walt Disney Co.*, 145 F.3d 481 (2d Cir. 1998); *Cohen v. Paramount Pictures Corp.*, 845 F.2d 851 (9th Cir. 1988).

³² Dosłownie – nowego prawa autorskiego.

³³ Copyright Act of 9 September 1965 (Federal Law Gazette I, p. 1273), as last amended by Article 1 of the Act of 28 November 2018 (Federal Law Gazette I, p. 2014), https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_urhg/englisch_urhg.html [dostęp: 31.01.2021].

lono art. 31 ust. 4 UrhG, wprowadzono art. 31a UrhG i oficjalnie wyrażono zgodę na przeniesienie praw na polach eksploatacji nieznanymi w chwili zawierania umowy. Dla realizacji celu w postaci ochrony praw twórcy reforma wprowadziła również niezbywalne prawo do odwołania, na mocy którego twórcy mogą cofnąć zgodę na korzystanie z utworu na nowych polach eksploatacji. Z tego prawa twórca może skorzystać w ciągu trzech miesięcy od powiadomienia go przez nabywcę o możliwości korzystania z utworu na nowym polu eksploatacji³⁴. Art. 32c UrhG reguluje także prawo do dodatkowego stosownego wynagrodzenia w przypadku korzystania przez nabywcę z utworu na polach eksploatacji nieznanymi w chwili zawierania umowy.

Rozwiązania niemieckie wydają się bardzo korzystne z perspektywy zarówno nabywcy praw autorskich, jak i twórcy, który dzięki prawu odwołania może sprzeciwić się, jeśli przykładowo pojawi się ryzyko, że za przeniesienie praw autorskich na nowych polach eksploatacji nie otrzyma stosownego wynagrodzenia.

Belgijski system ochrony praw autorskich prezentuje niezwykle restrykcyjne rozwiązanie, jeśli chodzi o kwestię zawierania umów prawnoautorskich na polach eksploatacji nieznanymi w chwili zawierania umowy. Zgodnie z art. 3 ust. 1 belgijskiej ustawy prawnoautorskiej³⁵ każde postanowienie dotyczące przeniesienia praw autorskich na nieistniejących jeszcze polach eksploatacji jest traktowane jako nieważne.

System hiszpański jest podobnie restrykcyjny. Zgodnie z art. 43 ust. 3 hiszpańskiej ustawy prawnoautorskiej³⁶ przeniesienie praw autorskich (bądź udzielenie licencji) nie obejmuje pól eksploatacji, które nie istniały lub były nieznanymi w chwili zawierania umowy. Niemal tożsame rozwiązanie jest przewidziane w art. 46 ust. 2 czeskiej ustawy prawnoautorskiej³⁷.

Interesujące jest też rozwiązanie francuskie. Francuska ustawa prawnoautorska nie zawiera wyraźnego zakazu przenoszenia praw autorskich na polach eksploatacji nieznanymi w chwili zawierania umowy, jednak w art. L 131-6 wskazano, że każdorazowo przeniesienie praw autorskich na polach eksploatacji nieznanymi w chwili zawierania danej umowy musi być wyraźnie wskazane w umowie i jednocześnie przewidywać

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Law on Copyright and Neighboring Rights (of June 30, 1994, as amended by the Law of April 3, 1995) – Official French title: Loi relative au droit d’auteur et aux droits voisins. *Entry into force* (of the amending Law): May 9, 1995; zob. też: Article 92. Źródło: Communication from the Belgian authorities. Consolidation by the International Bureau of WIPO, <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/be/be064en.pdf> [dostęp: 31.01.2021].

³⁶ The Intellectual Property Act, (Official Gazette no 97, dated 22nd April), <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/es/es177en.pdf> [dostęp: 31.01.2021].

³⁷ Consolidated version of Act No. 121/2000 Coll., on Copyright and Related Rights and on Amendment to Certain Acts (the Copyright Act), as amended by Act No. 81/2005 Coll., Act No. 61/2006 Coll. and Act No. 216/2006 Coll, <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/cz/cz043en.pdf> [dostęp: 31.01.2021].

związane z taką eksploatacją odpowiednie wynagrodzenie³⁸. Jest to przepis bardzo restrykcyjnie interpretowany we francuskiej judykaturze.

5. Podsumowanie

Wydaje się, że dynamiczny rozwój technologii, a także związane z tym powstawanie nowych pól eksploatacji utworów wymagają dostosowania obecnie obowiązujących rozwiązań prawnoautorskich. Konieczne i korzystne z perspektywy uczestników obrotu prawami autorskimi byłoby powstanie mechanizmu, który pozwoliłby na zawieranie umów na polach eksploatacji nieznanych w chwili zawierania umowy. Jako dobry wzorzec takiego rozwiązania można wskazać regulacje niemieckie, gdzie wprowadzono zgodę na przeniesienie praw na polach eksploatacji nieznanych w chwili zawierania umowy, ale dla realizacji celu w postaci ochrony praw twórcy wprowadzono również niezwykłe prawo do odwołania, na mocy którego twórcy mogą cofnąć zgodę na korzystanie z utworu na nowych polach eksploatacji.

Bibliografia

Akty prawne

- Copyright, Designs and Patents Act, 1988, c.48, (U.K.), Copyright and Related Rights Act 2008 (Act No. 28/2000) (Ir.).
- Copyright Act of 9 September 1965 (Federal Law Gazette I, p. 1273), as last amended by Article 1 of the Act of 28 November 2018 (Federal Law Gazette I, p. 2014).
- Intellectual Property Law (B.O.E. 1996, 97) (Spain).
- Law on Copyright and Neighboring Rights (of June 30, 1994, as amended by the Law of April 3, 1995) – Official French title: Loi relative au droit d’auteur et aux droits voisins.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. z dnia 16 września 2020 r. (Dz. U. z 2020 r. poz. 1740).
- Ustawa z dnia 4 lutego 2019 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, t.j. z dnia 6 czerwca 2019 r. (Dz. U. z 2019 r. poz. 1231).

Orzecznictwo

- Bartsch v. Metro-Goldwyn-Mayer, Inc., Inc.* – 391 F.2d 150 (2d Cir. 1968).
- Boosey & Hawkes Music Publishers v. Walt Disney Co.*, 145 F.3d 481 (2d Cir. 1998).
- Cohen v. Paramount Pictures Corp.*, 845 F.2d 851 (9th Cir. 1988).
- Wyrok SN z dnia 8 listopada 2000 r., V CKN 693/00.

³⁸ Intellectual Property Code, <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/fr/fr467en.pdf> [dostęp: 31.01.2021].

Literatura

- Barański M., *Zobowiązanie do przeniesienia autorskich praw majątkowych w zakresie nowych pól eksploatacji*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2014, nr 10.
- Barta J. (red.), *System Prawa Prywatnego, tom 13. Prawo autorskie*, 2017, Legalis.
- Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2017.
- Chałubińska-Jentkiewicz K., Karpiuk M., *Prawo nowych technologii. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2015.
- Darling K., *Contracting About the Future: Copyright and New Media*, “Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property” 2012, vol. 10, issue 485, <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njtip/vol10/iss7/3>.
- Ferenc-Szydełko E. (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2016.
- Giesen B., *Umowa licencyjna w prawie autorskim. Struktura i charakter prawny*, Warszawa 2013.
- Gliściński K., *Wyodrębnianie się nowych pól eksploatacji i ich wpływ na obrót prawami do utworów*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przegląd Prawa Własności Intelektualnej” 2010, nr 3.
- Machała W., *Nieważność umów odnoszących się do przyszłych pól eksploatacji*, [w:] M. Boratyńska (red.), *Ochrona strony słabszej stosunku prawnego*, Warszawa 2016.
- Markiewicz R., *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, [w:] Markiewicz R. (red.), *Ustawy autorskie. Komentarze. Tom I*, Warszawa 2021.
- Michalak A. (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Michalak A., *Nowe pola eksploatacji utworu muzycznego w telefonii komórkowej na przykładzie dzwonek telefonicznych*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2007, nr 3.
- Ślęzak P., *Pola eksploatacji utworów audiowizualnych*, Bydgoszcz-Katowice 2006.
- Ślęzak P., *Umowy w zakresie współczesnych sztuk wizualnych*, Warszawa 2012.
- Targosz T., Włodarska-Dziurzyńska K., *Umowy przenoszące autorskie prawa majątkowe*, Warszawa 2010.
- Traple E., *Umowy o eksploatację utworów w prawie polskim*, Warszawa 2010.